

WILDMANN JÁNOS:

A magyar katolikus hierarchia és a báziscsoportok

A szerző jelenleg külföldön tartózkodó magyar teológus-növendék. Egy másik vitacikkét a magyar katolikus egyház helyzetéről a római *Katolikus Szemle* közölte 1984. 1. számában.

A vallásos kiscsoportok tevékenysége 1976-ig közvetlenül a rendőrség hatáskörébe tartozott. Az ezekben résztvevő papokat és civileket hamis politikai vádak alapján súlyos börtönbüntetésekkel sújtották. A püspöki kar sohasem vette védelmébe a letartóztatottakat, sőt 1961 márciusában egy szégyenteljes körlevélben, az akkor éppen bíróság elé állított kiscsoportosoktól „úgy magát, mint a hazáját becsületesen szolgáló, törvényeit tiszteletben tartó katolikus papságot elhatárolni kívánta.”¹ Az egyes püspökök papjaik áthelyezésével nehezítették meg a közösségek működését. Érthető ezek után, hogy amikor az állam 1976-ban a báziscsoportok ügyét, legalábbis hivatalosan a hierarchia hatáskörébe utalta, azok kivétel nélkül bizalmasan fogadták a változást.

A Magyar Katolikus Püspöki Kar, élén már az újonnan kinevezett Lékai László bíborossal, 1976-os téli ülésén foglalkozott nyilvánosan első alkalommal a kérdéssel. Az egyházi vezetők nyilatkozatukban elismerik, hogy „a II. Vatikáni Zsinat a lelkipásztori munka új

módszereinek keresését hasznosnak minősítette”, de a veszélyekre is figyelmeztetnek, „mert a hamisság lelke tévedésbe ejtheti még a választottakat is”. Arra kéri a csoportokat, hogy „hallgassák meg mindenkor a törvényes főpásztorok irányító szavát”, „ez elősegíti azt is, hogy e kisebb csoportok nem szakadnak ki a helyi egyházközségből”, „kizárják az elszektásodás veszélyét”.² Az elvi állásfoglalást követő gyakorlati lépés papok tömeges áthelyezése volt, akik által a bázis az egyházi vezetéshez és a plébániákhoz kapcsolódhatott volna. Érdeemes megjegyezni, hogy az érintett lelkészek többsége a ma már hivatalosan ünnepezt „regnumos” vonalhoz tartozott. A püspöki kar 1977-es tavaszi ülésén a bázis címére szóló figyelmeztetését megismételte: „A konferencia megerősítette legutóbbi tett nyilatkozatát: csak olyan közösségek fejthetnek ki áldásos tevékenységet, melyek a legutóbbi római Püspöki Szinódus szándékának megfelelően a hierarchiával együttműködve elismerik az egyházi tanító hivatalt, és az eddig bevált egyházközségi és lelkipásztori kereten belül kívánnak működni.”³ A püspökök 1978 novemberében egy körlevéllel fordultak a papsághoz, amelyben a lelkipásztori munka korszerű elmélyítéséről szóltak, és konkrét problémákat tártak eléjük a tanítás, a liturgia és az egyházfegyelem területéről. Első helyen figyelmeztetnek az egyházon belüli szakadás veszélyére és ezzel kapcsolatban egy papi körökben született írásból – „Lelkipásztori marketing” – idéznek, „amely a lelkipásztorkodás hatásos útját próbálja felkutatni”, de kritikával illeti az egyház vezetőinek magatartását. Az írás szerzője, Bulányi György, azonban nem vállalta a neki tulajdonított idézetet, mely „tanulmányát tévesen interpretálja, tévesen idézi és még tévesebb konklúziót von le a felállított téves premisszákból”.⁴

A báziscsoportok jelentős része nem értette, hogy mit jelentenek az egyházi vezetők túlzottan általános kije-

lentései és figyelmeztetései, hiszen a legtöbbjük több okból is magára érthette ezeket. Először: a főpapok megnyilatkozásait valamennyien gyanakvással fogadták, mert még túlságosan elvenek voltak a velük kapcsolatos negatív tapasztalataik; eddig sem a bázis utasította el a hierarchiát, hanem fordítva, és az utóbbiak még csak jelét sem mutatták valamiféle enyhe önkritikának, sőt szemrehányásaikat továbbra is kizárólag az előbbieknak címezték. Másodsor, épp ily homályos és valamennyi csoportot érintő volt az a követelés is, hogy épüljenek be a helyi egyházközségekbe. Ahol olyan plébános vagy káplán működött, aki tevékenységüket fölkarolta, eddig is a helyi egyházon belül működtek. A legtöbb jelentős plébániát azonban vagy olyan idősebb pap vezette, aki értetlenül és idegenül nézte az alulról jövő kezdeményezéseket, vagy igen gyakran az ÁEH bizalmi emberei, a békepapok. Ez utóbbiak a kiscsoportok felszámolására törekedtek, gyakran rendőrségi feljelentésektől sem visszariadva. Harmadsor, a püspököknek a lelkipásztorkodással kapcsolatos problémái is általános jellegűek voltak. A „ki-ki csinálja, ahogy akarja vagy tudja” lelkipásztori stílus a direkt egyházüldözés korszakában honosodott meg a magyar egyházban, amikor ennek vezetői sem útmutatást, sem védelmet nem nyújtottak a papságnak, így valamennyi bázis-irányzatra is jellemző volt. Ennek a Bulányi köré tömörült csoportokra való korlátozása durva egyszerűsítés volt, valószínűleg nem véletlen. Az ilyen súlyos kérdések megoldására a II. Vatikáni Zsinat után kialakult egy azóta hagyományossá vált forma, az egyházmegyei és nemzeti zsinatok összehívása. A papjaikkal szemben az „őszinte segíteniakarással és közös felelősségvállalással az atyai-fiúi viszony ápolására”⁵ törekvő püspöki kar azonban egy ilyen konstruktív lépésre a mai napig nem szánta rá magát, noha az alsópapság és a kiscsoportosok ezt örömmel fogadták volna.

A bázis nagy része tehát idegenül és értetlenül nézte a

főpapok megnyilatkozásait. A színpalak mögött azonban egyértelmű lépések történtek. Lékai kinevezése után Bulányi közeledni próbált az egyház vezetőihez. Eljuttatta a bíborshoz hétkötetes művét,⁶ amelyek közösségeiben kiinduló szövegekönnyvül szolgáltak, és újra felvételét kérte egyházmegyei keretbe. A primás még csak nem is hívatta a piarista szerzetest, hanem kísérletet tett arra, hogy előljárójával külföldre helyeztesse. Amikor 1979-ben egy „bulányista” megtagadta a katonai szolgálatot, a nyilvánosság előtt is világossá vált, hogy mely báziscsoportokat kívánták az egyházi előljárók újra és újra megbélyegezni. Felmerült a gyanú, hogy a teológiai köntösbe csomagolt támadásoknak politikai alapjuk van. Lékai ismét próbálkozott, hogy Bulányit egyházi felettes szerve az ország elhagyására bírja, de ezúttal is eredménytelenül.

1980 húsvétján II. János Pál pápa levelet intézett a magyar katolikusokhoz, amelyben a katekézisiről szólt. Ebben a katolikus egyházfő megfogalmazta azokat az irányelveket – VI. Pál „Evangélii Nuntiandi” körlevele (1975) szellemében – amelyekhez a báziscsoportoknak igazodniuk kell. Első helyen említi, hogy „szilárd egységben maradnak a helyi egyházzal, amelybe beépülnek”, azután „megőrzik az őszinte közösséget azokkal a Pásztorokkal, akiket Krisztus az egyetemes egyház élére állított és a Tanítóhivatallal”.⁷

A csoportok lelkesedéssel fogadták ezt a legfelsőbb egyházi megnyilvánulást, amit végre egyértelmű elismerésükként értelmezhettek. Úgy tűnhet, hogy azok a velük kapcsolatos feltételek, amelyeket a pápa a levelében kifejtett és amelyeket a magyar püspökök hangoztattak, azonosak. A különbség azonban a feltételek értelmezésében van. Eltekintve attól, hogy II. János Pál a helyi hierarchiához való igazodás helyett általában szól az egyetemes egyház élére állított Pásztorokról, feltételei kizárólag dogmatikai-egyház-tani – és nem egyházpoliti-

kai – jellegűek. A pápa figyelmeztet: „Egyedül Krisztus a mi Mesterünk; mindenki más csak annyiban, amennyiben az Ő szócsöve, lehetővé téve Krisztusnak, hogy Ő tanítson ajka által.”⁸ Lékai László bíboros a magyar nyelven is megküldött pápai levél újrafordításával „stilizálta” azt, Róma nyomására azonban kénytelen volt eredeti formájában is kiadni.

Ugyanezen év tavaszán hozta meg döntését a vatikáni Hittani Kongregáció Bulányi műveivel kapcsolatban. Ezekről kijelentette, hogy „a hét kötetben semmi sincs, ami ellenkeznék az Egyház tanításával”. Ezt a választ Angelo Ruiz római piarista generális májusban átadta Cserháti József püspöknek is,⁹ aki a kedvező döntést úgy értelmezte, hogy nincs többé akadálya a szerzetes hivatalos keretbe vételének. Az ÁEH és Lékai azonban keresztülhúzták erre vonatkozó tervét. A magyar egyház feje 1980 pünkösdjén fogadta el először a báziscsoportok meghívását nagymarosi országos találkozójukra. Ezek az összejövetelek az évek során már rendszeressé váltak, noha az egyházi vezetők nem nézték jó szemmel, az állammal szembeni nyílt kihívásnak tartották. A prímás részvétele azonban legalizálta ezt a kezdeményezést. Úgy tűnt, hogy a hierarchia és a bázis, valamennyi irányzatot beleértve, végre segítő jobbot nyújt egymásnak.

1980 nyara óta azonban a csoportokat a hivatalos nyilatkozatokban megkülönböztetik egymástól. Elismert és dícséretesen dolgozók lettek az 1961-es egyházpolitikai pör fő vádlottai, a „regnumosok”, akiket pedig akkor még a püspöki kar már idézett körlevele is megbélyegzett, mert „bűnös tevékenységükkel a katolikus egyház kárára is cselekedtek”,¹⁰ míg a „bulányistákat” fokozódó támadások és bírálatok érték. A báziscsoportoknak ezt a polarizálását Lékai bíboros szerette volna az elismert közösségekkel is elfogadtatni. 1981 májusában ismét eleget tett a nagymarosi összejövetelre szóló

meghívásnak, de a koncelebráló papok részvételét egy nyilatkozat aláírásához akarta kötni, amelyben közvetten ugyan, de elhatárolták volna magukat a „bulányistáktól”. A papság felháborodottan utasította vissza ezt a követelést.

Mielőtt tovább mennénk az események elemzésében, szükségesnek látszik egy kis kitérőt tenni. Először is röviden meg kell néznünk, hogy milyen képet mutattak a magyar báziscsoportok a 70-es évek végén, másodsorú érdekes egy pillantást vetnünk a hierarchián belüli különböző felfogásokra.

A báziscsoportokról

Körülbelül a 70-es évek második felére kialakultak azok a jelentősebb irányzatok, amelyek a magyarországi katolikus vallásos kiscsoportok összképét ma is meghatározzák. A már említett „regnumosok” és „bulányisták” mellett a karizmatikusok szerepe növekedett meg, és előbújt rejtekhelyeikről azok, amelyek szinte külön tábor képeznek, de egymástól is függetlenek. Valamennyiükre jellemző, hogy főleg érdeklődő fiatalokból (16–30 év) állnak, létszámuk 10–30 fő között mozog. Hetente vagy kéthetente tartanak összejevetelt, ahol kizárólag vallási kérdésekkel foglalkoznak, szentírást olvasnak, imádkoznak, konkrét teológiai vagy lelki kérdésekről beszélgetnek és alkalmakként közösen ünneplik az eucharistiát. Közvetlen céljuk az evangéliumi értékek megvalósítása, a hit személyessé tétele, áttekinthető, baráti kisközösségekben. Pasztorációs felfogásuk különbözik a hierarchiáétól, ami az ellentétek egyik fontos forrása.

a) „Regnumosok”:

Régi tradíciót képviselnek, amennyiben gyökerei a két világháború közötti „Regnum Marianum” hitoktató

papi munkaközösséghez nyúlnak vissza. Fő feladatuk az ifjúsági katekézis és a vallási továbbképzés. Központi vezetőségük nincs, laza tömörülést alkotnak, de a legkiválóbb papok rendszeresen összegyűlnek tanácskozásra. Ezek teológiailag képzettek, szellemileg frissek, széles látókörűek, az egyházpolitikában rugalmasak, ezért sikerült nekik hivatalos nyilatkozatokba kapaszkodva szinte kikényszeríteni a püspökök részéről elfogadásukat. Nem volt illúziójuk a magyar katolikus hierarchiát illetően, de elsősorban teológiai és egyházfegyelmi megfontolásból kerülték a vele való nyílt szembehelyezkedést, kritikus észrevételeiket ezért sohasem írták le vagy terjesztették. A „regnumos” csoportok Budapestre és környékére koncentrálnak.

b) „Bulányisták”:

Nevüket egyik markáns szellemi vezetőjük, Bulányi György piarista szerzetes után kapták. Csoportjaik nagyrészt fiatal felnőttekből állnak, szervezett közösségeik által egymás között jobban integráltak. Az Evangélium radikális értelmezésére és megélésére törekednek. Teológiájuk egyik lényeges sarkköve az erőszakmentesség. Ezen a ponton kerültek újra és újra szembe az állami hatóságokkal, mert több tagjuk is megtagadta a katonai szolgálatot. Ugyanakkor hangsúlyozni kell azt is, hogy sohasem foglalkoztak politikai kérdésekkel, állásfoglalásaikban sohasem vezették őket politikai szempontok. Radikalizmusukból következik, hogy kevésbé vannak tekintettel az egyházpolitikai helyzetre, a hierarchiával kapcsolatos kritikus megjegyzéseiket pedig, egységes tan- és „ajándék” könyveik révén leírták és terjesztették. 1976 után is jó kapcsolatuk volt más irányzatokkal. Lehetőség szerint ők is beépültek a plébániai keretbe, maga Bulányi viszont a börtönből való szabadulása után máig sem kapott működési engedélyt, „természetes, hogy így minden papi és lelkipásztori tevékenységét az egyházi kereteken kívül és a hierarchia beleegyezése nélkül fejti

ki”.¹¹ Ez a tény megkönnyítette a Magyar Katolikus Püspöki Karnak, hogy egyházfegyelmi szempontokra hivatkozva a Bulányi-kérdést belső egyházi ügyként kezelje és csoportjait megkísérelje elszigetelni. A „regnumosok” mellett Budapesten és környékén ők a legjelentősebbek, az utóbbi években különösen a Dunántúlon terjednek.

c) Karizmatikusok:

A hasonló jellegű nyugati mozgalmak hatására és mintájára alakultak ki Magyarországon is. Szétszórtnak és egymástól függetlenül tevékenykednek. Sajátosságaik ellenére nem határolódnak el mereven más irányzatoktól, egy-egy csoport „regnumos” vagy „bulányista” is lehet. Sok helyütt jelentős szerepet visznek a lelkiélet megújításában, de a hivatalos plébániai egyházközségekkel való kapcsolatuk az átlagember számára nehezen megemészthető stílusuk miatt problematikus.

d) Független báziscsoportok:

A 70-es években elsősorban vidéki városokban és nagyobb falvakban a fiatalok érdeklődése és igényei hozták létre ezeket, illetve aktív fiatal papok kezdeményezésére alakultak meg. Általában elszigeteltek maradtak, különösebb koncepció nélkül tevékenykedtek, gyakran alacsony színvonalon. Tágabb perspektívát nyertek és megerősödtek azok, amelyek kapcsolatba kerültek a „regnumosokkal” vagy a „bulányistákkal”, vagy amelyek bizonyos kooperációt valósítottak meg egymás között.

A hierarchia magatartása

A báziscsoportokkal kapcsolatos feltételek azonosak Rómában és a püspöki karon belül: legyenek közösségekben az egyház vezetőivel és maradjanak egységben a helyi egyházzal. A római értelmezésről, II. János Pál

pápa levele kapcsán, már volt szó. A magyar egyházi vezetés hivatalos irányvonalát képviselő Lékai bíboros inkább az egyházpolitikai szempontokat részesíti előnyben: azok lehetnek közösségben az egyetemes egyházzal és a Tanítóhivatallal, akik az ő „kis lépéseit” helyeslik, beleértve az egyház és állam jelen viszonyát, együttműködését is.¹² Egy másik nyilatkozatában sejtetni engedi, hogy ha valaki keresztény békeszolgálatát csak érzései és kívánságai szerint, és nem „a világszituáció politikai és társadalmi összefüggéseiből” értelmezi, az az egyház tanításával áll szemben.¹³

Lékai bíborosnak ez a felfogása feltehetőleg nem tetszik sok püspöktársának, de ennek ellenére a legtöbben alávetik magukat neki. Először is azért, mert a magyar főpapokat az állami szervekkel szemben ma is a félelem jellemzi, így a legenyhébb szembeszegülést sem merik megkockáztatni annak utasításaival, érdekeivel. Másodszor, a magyar egyházszemlélet közismerten klerikális és tekintélyi elvű, így az igazságnál súlyosabb a magyar egyházfő szava. Harmadszor pedig, a valóság nem annyira bántó, ha teológiai köntösbe bújtatják. A bíboros legaktívabb támogatója minden jel szerint segédpüspöke, Bagi István, a Központi Szeminárium rektora. Néha buzgalmában nemcsak a „bulányisták”, hanem más báziscsoportosok ellen is fellép, mint például az 1980-as szemináriumi tisztogatások során. A Dignitatis Humanae Bizottság 3. jelentése arról tájékoztat, hogy 1981 őszén megtiltotta a hallgatóknak a szokásos nagymarosi találkozón való részvételt. Ezt az intézkedését azonban magasabb szervek is túlzottnak találták, így 1982 pünkösdjén már külön szabadidőt engedélyezett erre a célra. A Lékai bíboros vonalát támogatók között érdemes megemlíteni két teológiai professzor, Gál Ferenc és Vanyó László nevét is. Ők a primás megbízásából már 1981 elején bírálták Bulányi teológiáját, mint később kiderült, nem is tőle származó írások alapján. Ez a kínos tévedés

kísértetiesen megismétlődött egy évvel később, amikor mindketten helyet foglalva a piarista pap tanítását vizsgáló teológiai bizottságban, neki tulajdonították az „Új Forrás” c. hamisítványt.

Több szimpátiával viseltetik a báziscsoportok iránt és inkább a vatikáni értelmezés felé hajlik egy kisebbség a püspöki karon belül, elsősorban Szennay András panonhalmi főapát és Cserháti József pécsi püspök. Szennay András már igen korán, 1977 tavaszán szót emelt a vallásos kiscsoportok mellett (Teológia, 1977/1.). Amikor a hierarchia és a „bulányisták” ellentétei kiéleződtek és nyilvánvalóvá lettek, a főpásztorokat is figyelmeztette, hogy „ha elnyomná azokat (ti. a kisközösségeket – W. J.), ha nem lenne képes meglátni működésük nyomán a Lélek éltető erejét, akkor egykönnyen sírásójává szegődnek Krisztus egyházának”.¹⁴

Cserháti püspök 1980 tavaszán, II. János Pál levele megjelenése után, nagy feltűnést keltő cikkben foglalt állást a bázisközösségek mellett, amelyek „az idők jeleit követik”. Kijelentette, hogy „a Magyar Püspöki Kar eddigi magatartása és intézkedéssorozata indokolt volt”, természetesen megismétli a szokásos feltételeket is, de ezeknek inkább teológiai és római értelmezése felé hajlik a pápai levél árnyékában. „Vallási szempontból is úgy érzik sokan, hogy nem voltunk életszerűek vallási felfogásunkban vagy általában életszemléletünkben”, írta. Közeledést javasol a hierarchia részéről is: „Milyen jó lenne, ha a püspökök maguk is olykor meglátogatnának egy-egy csoportot.”¹⁵ Ősszel, az egyház és állam megállapodásának 30. évfordulóján, nem fukarkodott a kommunista államot méltató frázisokban, de ő volt az egyetlen püspök, aki kísérletet tett Bulányi egyházmegyei keretbe vételére. Ezzel automatikusan megszüntette volna a hierarchia és bázis feszültségének formai okát.

„Teológiai elhajlások”

A prímás kísérletei Rómában Bulányi külföldre helyezésére, tanításának elítélésére, illetve Nagymaroson a báziscsoportok megosztására és szembeállítására sikertelenek maradtak. A katonai szolgálatot megtagadók növekvő száma azonban közvetlen beavatkozást és gyors megoldást sürgettek. Kovács László káplán 1981. augusztus 21-én, Hajóson, az ÁEH tilalma ellenére prédikált az összegyűlt fiataloknak, ezután a bíboros fél évre fölfüggesztette papi tevékenységétől. Röviddel később, egy Bécsben tett nyilatkozatában kijelentette, hogy ez elsősorban „teológiai elhajlásai” miatt, „nem politikai, hanem pasztorális okokból történt”. A káplán egyrészt kapcsolatban állt a hierarchia iránt kritikus báziscsoportokkal, másrészt néhány személyes felfogása nem felelt meg az egyház tanításának. Csak mellékesen jegyezte meg, hogy a katonai szolgálat megtagadásában vallott álláspontját „sem tudja akceptálni az egyház”.¹⁶ Az esztergomi bazilika fölszentelésének 125. évfordulóján Lékai példátlanul éles hangú prédikációt tartott. „Az egyház ősi tanításával, az egyház fennálló fegyelmével” ellentétes tanokat hirdető „egyházrombolóknak”, „félrevezetőeknek és félrevezetetteknek” nevezte azokat, akik a „katonai szolgálat megtagadására buzdítják hadköteles fiataljainkat”.¹⁷ Hasonló szellemben nyilatkoztak a békepapok is szeptember végi ülésükön, ahol először támadták nyíltan és nyilvánosan az „ún. Bulányi-mozgalmat”.¹⁸ „Csaknem minden szava hazugság”, mondta az ülésről szóló beszámolót olvasván október 11-én egy prédikációjában Gromon András pomázi káplán. Éles kritikával illette Lékai bíborost is esztergomi beszéde miatt, mert „úgy tűnik, hogy a bíboros úr elfelejtette Jézus Krisztus tanítását”, de „elfelejtette az egyház hivatalos tanítását is, amely nem azonos ennek vagy annak a püspöknek a privátvéleményével.” Egyes

egyházi vezetők és papok, mondta, állami intézkedések végrehajtói. Az állam rájött, hogy ezeket a báziscsoportokat nem tudja egyszerűen kiirtani, hát megpróbálja őket egymás ellen kijátszani, mintha egyikük vagy másikuk szekta lenne.¹⁹ Gromon fellépésében püspöke „az egyház rendjének és annak nélkülözhetetlen egységének veszélyeztetését” látta. Vétkes magatartása, valamint „további botrányok elkerülése végett” fél évre megvonta papi tevékenységének engedélyezését.²⁰ Cserháti József püspök 1981 novemberében, Bécsben tett nyilatkozatában az intézkedésekkel kapcsolatban megismételte Lékai korábbi magyarázatait. Kijelentette azonban, hogy a katonai szolgálat megtagadásának kérdésében a „magyar püspökök sem képviselhetnek más pozíciót, mint a zsinat, amely elismerte a szolgálatmegtagadáshoz való jogot.” Végezetül célzott arra, hogy a szemben álló felek még mindig kereshetnének békés megoldást, „nem a kölcsönös ex-kommunikáció, hanem a kommunikáció visszaállítása az út, amelyen biztosítani tudjuk az egyház egységét.”²¹

Láthattuk, mint igyekezett a hierarchia a két pap suspensiójánál is teológiai, pasztorációs és egyházfegyelmi okokra hivatkozni. Lékai esztergomi beszéde azonban egyértelművé tette, hogy számára az „egyház ősi tanításával és az egyház fennálló fegyelmével” a katonai szolgálatmegtagadás jogának hirdetése ellentétes. Ennek helytelenségére Gromon mutatott rá, amit azután Bécsben Cserháti is elismért. A „Gaudium et Spes” zsinati konstitúció 79. pontja ugyanis kimondja: „Méltánynak látszik továbbá, hogy a törvények megértően intézkedjenek azokról, akik lelkiismereti okokból nem fognak fegyvert, de készek békés formában szolgálni az emberek közösségét.” Gromon adott hangot először nyilvánosan annak a véleménynek is, hogy a jelen feszültségek mögött az állami szervek mesterkedéseit kell keresni. A Dignitatis Humanae Bizottság 1982 ja-

nuári jelentésében szintén leszögezi: „a magyar katolikus egyházban az a furcsa helyzet állt elő, hogy püspökeink a politikai rendszer érdekeit képviselik az egyházzal szemben. Mi viszont azt várjuk tőlük, hogy az egyház érdekeit képviseljék.” Kéri a hierarchiát: hagyjanak fel a bázisközösségek megosztására irányuló kísérletekkel, keressék a békés megoldás útját Bulányi Györggyel és az irányítása alatt álló csoportokkal, és a felfüggesztettek ügyét mielőbb kedvezően rendezzék el.”²³

A Bulányi-ügy

A bíborost tiltakozó levelek özöne árasztotta el a két káplán ellen foganatosított adminisztratív intézkedések miatt. Papok és civilek, egyénileg és csoportosan fejezték ki felháborodásukat. Mindez nem akadályozta meg őt abban, hogy megindítsa a támadást a mozgalom szellemi vezetője, Bulányi György piarista szerzetes ellen. Nézetének tisztázására egy teológiai bizottságot állított fel, amelynek tagjai Gál Ferenc, Vanyó László, Rózsa Huba és Erdő Péter professzorok voltak. Az első „dialógusra” 1981. december 5-én került sor. Felolvasott beszédében a piarista pap kijelentette, hogy könyveit a „Hittani Kongregáció átolvasta és nem talált bennük a katolikus hittellel ellentéteket.” Lécai szerint „a kérdés az, hogy Bulányi György atya magyar kidolgozott műve teljesen egyenértékű fordításban került-e a Hittani Kongregáció elé... Teljesen elfogadom a Hittani Kongregáció döntését a fordított szövegre vonatkozóan.”²⁴ Az ülésről kiadott jegyzőkönyvből arra következtethetünk, hogy a légkör meglehetősen feszült, ellenséges volt. A professzorok részéről dogmatikai, egyháztani, egyházjogi kérdések zárporoztak Bulányi felé, aki ezekre nem volt hajlandó válaszolni, felkészülési időt kért, hiszen ő nem főállásban teológus. „Életem utolsó három évtizedében – tíz-tíz

évig rab, szállítómunkás, majd műszaki fordító voltam”, mondta.²⁵ Javasolta, hogy a professzorok adják meg írásban kérdéseiket, amelyekre ő is írásban fog válaszolni. Lékai kitért a katonai szolgálat körüli vitára, és Bulányi álláspontját az egyház tanításával szemben állónak nevezte. Erre a megjegyzésre viszont már felelt a szerzetes: „az Egyház mai tanítása szerint lehet valaki katona is, és lelkiismereti okra hivatkozva meg is tagadhatja a katonáskodást.”²⁶

A bizottság 27 kérdésére Bulányi 26 gépelt oldalon válaszolt (Erdő Péter nem tett fel kérdést!), amelyek megvitatására 1982. február 22-én ültek össze az érintettek. Bulányival, írásaival, közösségeivel kapcsolatban sértő, támadó megjegyzések hangzottak el, mint például „olcsó félrekapások”, „félre akarják vezetni az olvasót”, „feltűnősködés”, „gazemberség”, „üres szócséplés” stb.²⁷ A piarista pap tiltakozott ez ellen és emlékeztette a bíborost, hogy őt dialógusra hívták meg.

A harmadik tárgyaláson Bulányi már nem jelent meg, mert, mint a prímáshoz intézett, március 7-i keltezésű levelében kifejtette: „Nagy gonddal elkészített „Válaszaimra” a legutóbbi találkozó során minősíthetetlen minősítéseket kaptam... Kétes értékű volna önként kitenni magamat harmadjára is annak, hogy órákon keresztül sértegensenek engem, enyéimet. Úgysem vagyok hajlandó az egyház tanításával ellenkezésben álló kijelentéseket tenni.” A levél további részében csoportjainak célkitűzését ismerteti, amelynek lényege a teológiai tanulás, az „élet szolgálata” a több gyermekes család modell, a szerény életmód, valamint a hadiszolgálat, az uralkodás és parancsolgatás elutasítása által. Közli, hogy „Válaszait” megküldte a Hittani Kongregációnak is. Készségét fejezi ki további dialógusokon való részvételre, feltéve, hogy nem gyalázkodásokban lesz része. „Nagyon szomorú arra gondolnom, hogy 1952-ben, a Rákosi rendszerben a Péter Gábor által vezetett ÁVH-n az engem 60 na-

pon keresztül kihallgató ateista őrnagy több tiszteletet tanúsított személyem és tevékenységem iránt, mint amiben részem volt a két „dialógusnak” semmiképpen sem nevezhető találkozáson.”

Ezek után a március 8–9-i püspökkari konferencia elítélte Bulányit, mert „téves hitbeli tanításokat terjeszt”. A nyilatkozat szerint „egyesek az ihletett újítók köntösébe burkolva szembe szegülnek a hierarchiát semmibe véve az egyházi vezetőkkel, viselkedésük az egyházi fegyelem felbomlasztásával fenyeget”. A püspökök a piarista paptól téves teológiai tanításainak visszavonását kérték, valamint, hogy „hagyjon fel minden ellenkezéssel és vesse alá magát a Püspöki Kar egységes lelkipásztori elgondolásának.”²⁸ Lékai levélben szólította fel őt téves magyarázatainak visszavonására. Az *Új Ember* április 4-i száma pedig ismertette a teológiai bizottság vizsgálatának eredményét, hat pontban foglalva össze a tévesnek ítélt tanításokat.

Összegezve a Bulányi tanításával szemben megfogalmazott vádak módszerét, a következő képet kapjuk: két esetben sem érvet, sem hivatkozást nem találunk; két alkalommal a bizonyítás egy-egy rövid idézet a „Válaszaim”-ból, de mindkettő az eredetitől merőben eltérő összefüggésbe ágyazva; végül négy esetben hivatkozik a jelentés az „Új Forrás”-ra.

Ezzel kapcsolatban Bulányi levélben tudatta a bíborossal: „Az említett ‚Az Új Forrás’ c. kiadványt nem ismerem. Kiadóját sem ismerem. Semmiféle kéziratot nem adtam számára sem közvetlenül, sem közvetve. Amíg nem látom a kiadványt, tartalmáért sem tudok semmiféle felelősséget vállalni. A magam és kisközösségbeli testvéreim nevében ünnepélyesen kijelentem, hogy hit és erkölcs dolgában mindig hűek akarunk maradni Jézus egyházának tanításához. Közösségeink az egyházon belül akarnak élni.” A Dignitatis Humanae Bizottság nyilatkozatban szögezte le: „A kiadványt nemcsak Bulányi

nem látta – más sem. Nem ismerünk senkit néhány főpapon és teológiai tanáron kívül, akinek egyetlen szám a kezében lett volna. Nem tudunk senkiről, aki meg tudná mondani, mit tartalmaz a kiadvány. Nem halottunk szerkesztőről, szerzőről.”²⁹ A prímás a védekezésre kényszerült pap tiltakozását nem fogadta el, ismét felszólította, hogy „részletes válaszát, – amely az Egyház alapvető tanításával szembenálló nézeteinek visszavonását tartalmazza” – április 24-ig terjessze fel hozzá.³⁰ A piarista pap a levélre és a vádakra szintén hat pontban válaszolt. A kifogásolt tételekkel kapcsolatban pontról pontra kijelentette, hogy nem azokat vallja, hanem az egyház tanítását, ezért nincs mit visszavonnia. Befejező soraiban így ír: „Újból és könyörögve kérem Jézus egyházának nevében, hogy ne azoktól féltse az egyházat, akikben az egyház él és növekedik... Imádkozom és imádkozunk Bíboros Úrért, hogy annyi kérés után végre fogja már meg kinyújtott kezünket, és ne megsemmisíteni akaróknk, hanem Pásztorunk legyen.”³¹

Lékai május 16-án, a már szokásos nagymarosi találkozón elutasította Bulányi és Kovács László koncelebrálási szándékát. Egy nyilatkozatában pedig bírálta, hogy egyes báziscsoportok nem fogadják el az egyház tanító hivatalát, ami „érvényes a katonai szolgálat megtagadás területére is”.³² Hasonló kijelentést tett egy, az osztrák televízióknak adott, június elején sugárzott interjújában, és bírálta Bulányi engedelmességről vallott felfogását is. A műsorban – első alkalommal nyilvánosan – maga a vádlott is szót kapott. Kijelentette, hogy fiatal keresztények a püspököktől várják, hogy az állami szervekkel szemben a békés szociális szolgálat szószólói legyenek. Visszautasította a vádat, miszerint ő az egyházi hierarchiát nem fogadná el. Lékainak az állammal szemben tanúsított magatartásáról csak annyit mondott: „azt hiszem, mindenki azt teszi, amit a lelkiismerete mond”. Üldözöttnek sem érzi magát az egyházi vezetők részéről,

csupán „egészséges feszültségek”-ről beszélt. „Mindazon nehézségek mögött, amelyek közöttünk és előljáróink között fennállnak, az ateizmus áll... Azt gondolom, hogy a püspökök saját akaratukból egészen másként beszélnek velünk”, fejezte be Bulányi³³.

A Magyar Püspöki Kar június 8–9-i ülésén „a Bulányi Györggyel kapcsolatos vizsgálatát a maga részéről lezárta és a kifogásolt nézeteket felterjesztette Rómába a Hit-tani Kongregációnak. Addig is azonban... Bulányi Györgytől megvonta a nyilvános misézés, az igehirdetés, a szentségek, valamint a szentelmények kiszolgáltatásának jogát.”³⁴ Amivel egyébként már harmincegy év (a szerzetesrendek 1951-es állami feloszlatása) óta nem rendelkezett.

A nyár folyamán egyházmegyei körlevelekben, az ország különböző részein tartott „tájékoztató előadásokban” szólították fel a papokat a Bulányitól való elhatárolódásra és csoportjai tevékenységének, összejöveteleinek megakadályozására. Egyszerre csak megjelentek az eddig elérhetetlen Bulányi-írások, több templomban szinte osztogatták a hívőknek, hogy maguk győződjenek meg „a tanító eretnekségeiről”. Az láthatóan nem zavarta a nagylelkű terjesztőket, hogy ezek tele voltak, vannak tartalom-módosító és értelemzavaró hibákkal. A bíboros maga is többször utalt Bulányi engedelmességről szóló tanítására, amely szemben áll az egyház felfogásával. Arról nem szólt, hogy ezt a piarista pap eredeti tanulmánya, vagy pedig a közkézen forgó sokszorosítás alapján állítja-e. Mert néhány apró eltérés adódik a két változat között, „gépelési hibák”, véletlen kihagyások, betoldások. Egy-két példa ezekre mindjárt az első oldalakról: A () jelek közé tett rész Bulányi eredeti művében szerepel, a terjesztettben nem, a / / jelek közé tett pedig ellenkezőleg, az eredetiben nem található, csak a sokszorosítottban.

„Az engedelmesség (—háború esetén—) mindenképpen az embergyilkolás eszköze.” — Eredeti 7. l., terjesztett 1. l. — „Az Isten országa ilymódon egyet jelent a(z erkölcstelen) parancsokat semmi-bevétel, a szankcióktól meg nem félemledés és az engedetlenség magatartását vállaló emberek közösségével...” — Eredeti 10. l., terjesztett 4. l.

A sort, sajnos, az egész vaskos kötetten keresztül, ki tudja meddig folytathatnánk!

A tiltakozó megnyilvánulások most sem maradtak el, de mint az egyházban szokás, személyes levelek formáját öltötték. Ezek írói elhatárolták magukat a püspöki kar döntésétől, mivel „a Római Katolikus Egyházban semmi sem rendelkezik kötelező erővel, mely hamisságon alapul.” Volt plébános, aki nyilvános funkciók vállalására hívta meg Bulányit egyházközségébe, kijelentvén: „Soha senkitől, a Magyar Katolikus Püspöki Kartól sem fogadok el olyan tanítást vagy döntést, mely Rómával szembeállíthatna.”³⁵ Az ügyet valamennyire ismerő katolikusok nagy része valóban Rómában bízott, bízik.

1982 október elején volt a magyar püspökök pápánál tett „ad limina” látogatása. II. János Pál egy beszédében újra foglalkozott a báziscsoportok problémájával és „pozitív megoldást” sürgetett. Tevékenységükkel kapcsolatban megismételte az 1980-as levelében kifejtett irányelveket, de a magyar hierarchia számára valamennyire kedvezőbb fogalmazásban.

Lékai a két hétig tartó látogatás végeztével egy interjúban különbséget tett a „katolikus báziscsoportok” és azok között, „amelyek a hierarchiát nagyon erősen kritizálják.” Az előzőek „évente találkoznak Nagymaroson”, ezeket ő is meg szokta látogatni, mondta. Az utóbbiak azonban bírálják, „hogy a hierarchia az állammal is beszélgetést, illetőleg dialógust folytat.” „Bulányi olyan tanításokat képvisel, amelyek, úgy tűnik, nincsenek összhangban az egyház tanítóhivatalával”, és különösen az

engedelmesség értelmezésével kapcsolatban voltak kifogásai.³⁶

Értékelés helyett

A Bulányi elleni eljárás, a csoportjai körüli vita nem igényel különösebb elemzést, csupán néhány megjegyzés kívánkozik még ide.

A teológiai bizottság vizsgálatának és jelentésének visszásságáról szó volt. Nem osztom a véleményt, hogy a „per” külső szervek forgatókönyve szerint zajlott volna, mégkevésbé, hogy a bizottság ennek közvetlen nyomására cselekedett, illetve hozta meg döntését. A három nagy tudású professzor kérdései kizárólag teológiai jellegűek voltak, a bíboros más irányú megjegyzéseibe sohasem kapcsolódtak be. Sokkal inkább konzervatív, klerikális szemléletük és előítéleteik rabjai voltak, ellenségesek Bulányival szemben korábbi, a magyar hierarchiát érintő kritikus megjegyzései miatt. Talán nem tetszett nekik, hogy a hivatalos tanítást saját szavaival fejtette ki. Valószínűleg tudniok kellett azonban arról, hogy az állami szervek már régóta szorgalmazták Bulányi kikapcsolását a hazai katolikus egyház életéből. Miért vállalták ez esetben mégis a kétes szerepet? Nehéz lenne megmondani.

A bíboros előtt aligha lehetett kérdéses a vizsgálat kimenetele, most biztosra ment. Egyházképe még konzervatívabb, klerikalizmusa még erősebb, mint a fenti professzoroké. Pasztorációs elképzelésében, amelyet a „tárgyaló egyház lelkipásztori koncepciója” névvel jellemlhetünk,³⁷ alig van helye a bázis modelljének. Az előbbi a vallásos életet a templomra, egyházközsége akarja korlátozni, de ezt is állami engedélyhez köti, amit kis lépésekkel igyekszik megszerezni. A másik kevesebb engedélyt, ellenőrzést, formalizmust akar, és az életsze-

rúbb, közösségibb keresztény életet helyez el előtérbe. Bulányit – aki ennek a vonalnak legkövetkezetesebb képviselője és így közvetve a hierarchia jelenlegi szerepét is megkérdőjelezi – Lékai bíboros már nem tudta beilleszteni rendszerébe. De nemcsak belső egyházi okok készítették a piarista pappal való leszámolásra. Nyilvános állásfoglalásaiban mindig az államnak nemtetsző kényes kérdések bolygatását is rosszalotta. Ezt maga Bulányi is érzékelte, szóvá is tette.

A piarista papnak megaláztatásokban bőven volt része ezen idő alatt. Ennek ellenére nem szűnt meg alázatos lenni, kérni, kopogni, készségét újra kifejezni. Mindhiába. Mégis kérdéses, hogy a legbölcsebb magatartást tanúsította-e? Fellépésében, néha kioktató stílusában a sértett ember fölényessége is érződött. Mondanivalója kifejezésére nem mindig a békésebb formákat választotta, valószínűleg ennek ő is tudatában volt.

Mindez nem változtat azon a tényen, hogy míg a bíboros leveleiben, nyilatkozataiban dialógusról beszélt, valójában egy előre eretneknek bélyegzett vádlott látszateljárását folytatták le, aminek során és végeztével minden eszközt megragadtak ország és világ előtt a vádlott és csoportjai megalázására, hitelének lerontására. Bulányi atya közben egy sornyi lehetőséget sem kapott, hogy válaszolhasson az őt nyilvánosan támadó kijelentésekre. Ez az ügy bizonyára a magyar katolikus egyháznak, legalábbis annak vezetőinek, sokáig felejthetetlen szégyenfoltja marad.

Az alsópapság és a hívek egy része a Vatikánból várja a pozitív megoldást. Látnunk kell azonban, hogy a magyar püspökök kényes helyzetet teremtettek: egy Bulányinak kedvező döntéssel ugyanis a Hittani Kongregációnak a teljes magyar katolikus egyházi vezetéssel szemben kellene állást foglalnia. Róma szívesen tenné vissza az ügyet a magyar egyház asztalára, és szeretné látni a szemben álló felek megbékélését. Erre azonban, Bulányi

pozitív gesztusai ellenére, alig van remény, legalábbis addig, amíg a „püspökök saját akaratukból egészen másként” nem beszélhetnek vele.

Dilemma előtt állnak az elismert báziscsoportok is. Elfogadják-e, akár hallgatólagosan is, a bíboros különböztetését, segítve ezzel a „bulányisták” elszigetelését, vagy továbbra is legyenek szolidárisak velük? Ez utóbbinak szimbolikus kifejezése lenne, ha ezután is biztosítanák a „bulányisták” részvételét a nagymarosi találkozókön. Semleges, közvetítő helyet nehéz betölteniük. A bíboros sem ilyet szán nekik.

1982. október–november

Post-scriptum

Az előző tanulmány kézírata már a szerkesztőségben volt, amikor, kb. egy évvel Bulányi atyának a magyar hierarchia részéről történt elítélése után, Róma is nyilatkozott az ügyben. II. János Pál pápa felhatalmazásával Casaroli bíboros államtitkár egy Lékai primásnak címzett levélben foglalt állást a magyar püspökök határozatai mellett (Magyar Kurir, 1983. május 12.).

Egy Bulányi atyára és csoportjaira nézve negatív vatikáni állásfoglalás várható volt a magyar püspökök túlságosan is látványos fellépése után. Meglepő azonban, hogy nem a Hittani Kongregáció nyilatkozott, amelyhez a magyar püspöki kar is felterjesztette az ügyet, hanem egy magasabb fórum, maga Casaroli államtitkár. Nem jelentéktelen tény, hogy a hitbeli kérdésekben illetékes Kongregáció nem ítélte el Bulányi tanait. Sőt maga Casaroli bíboros is „a doktrinális kérdésektől jelenleg eltekintve” fogalmazza levelét.

Levelében azt veti a Bulányi György által vezetett bázisközösségek szemére, hogy „kivonják magukat a

törvényes megyéspüspök tekintélye alól azáltal, hogy megtagadják tőlük az engedelmességet, és így megsértik a helyi egyházak mindenkire nézve kötelező egységét.” „A Szentszék, osztozva Püspöki Karotok gondjaiban, mindazt, amit ti ezekről a ‚bázisközösségekről‘ határozatok, jóváhagyja és tekintélyével megerősíti”. Végezetül felszólítja a püspököket, hogy „atyai buzdítással minél előbb győzzék meg tisztelendő Bulányi atyát és követőit, hogy engedelmeskedjenek azoknak a tanácsoknak és parancsoknak, amelyeket a Püspökök adnak, mint törvényes és felelős Pásztorok”.

Nos, ez a magas fórumról érkezett levél csupán azt nem tartalmazza, amit a magyar püspöki kar Rómától kért: nemhogy Bulányi György teológiai tanítását nem ítéli el, de egyáltalán nem foglalkozik közvetlenül a piarista szerzetes személyével és szerepével. A Szentszék jóváhagyja és megerősíti a püspöki karnak a Bulányi atya által vezetett bázisközösségekről hozott határozatait. Csakhogy a püspöki kar Bulányi György piarista szerzetest ítélte el tanbeli és egyházfegyelmi szempontokra hivatkozva és nem a báziscsoportokat. Bizonyára nem véletlen elírásról van szó Casaroli bíboros levelében. A báziscsoportokkal kapcsolatban most újra megismételt régi feltételek pedig, mint erről korábban szó volt, nem ugyanazt jelentik Rómában és Budapesten.

Miért született meg hát ez a legfelsőbb hivatalos egyházi megnyilvánulásnak tekinthető levél? Elsősorban a magyar egyházi vezetők, különösen – mint ez a levélből is kitűnik – Lékai bíborosnak Rómára gyakorolt ismétlődő nyomása következtében. Másodszor a magyar állami szervek bizonyos engedményeket helyeztek kilátásba a hitoktatás területén (amelyet II. János Pál pápa az egyik legfontosabb kérdésnek tart) arra az esetre, ha a Vatikán is Bulányi György ellen foglalna állást. Harmadszor pedig Bulányi és közösségei zavaró tényező a Vati-

kán keleti politikájában is, amelynek fő kidolgozója éppen Casaroli bíboros volt.

Az államtitkár levele nagy valószínűséggel egy kompromisszum eredménye: elmarasztalta ugyan Bulányi bázisközösségeit, de személy szerint nem ítélte el magát a piarista atyát, és valójában visszahelyezte az ügyet a magyar egyház asztalára.

1983. május

JEGYZETEK

1. UKI Pressedienst Nr. 22, Konfliktus a két magyar pasztorációs felfogás körül, 5. l.
2. Új Ember, 1977. január 2.
3. Új Ember, 1977. március 27.
4. UKI Pressedienst Nr. 22. 6. l.
5. UKI Pressedienst Nr. 13, Két levél a magyar katolikus egyház pásztoraihoz, 2. l.
6. A „Merre menjek?” egy, a „Keressétek az Isten országát!” hat kötetes.
7. Magyar Kurír 70. évf. 98. sz. 1980. április 29. 206. l.
8. Uo. 205. l.
9. Bulányi György levele Lékai bíborosnak, 1981. december 6.
10. UKI, Nr. 22. 8. l.
11. A Dignitatis Humanae Bizottság 1982. januári jelentése. *Beszélő*, 3. sz. 37. l.
12. Lékai-interjú Bécsben, KIPA, 1981. szeptember 24.
13. KNA, 1982. május 19.
14. Szennay András: Az egyház újraéled a közösségekben, *Vigilia*, 1981. június, 370. l.
15. Cserháti József: Az egyházi bázisközösségek, *Új Ember*, 1980 június 1.
16. KIPA, Bécs, 1981. szeptember 24.
17. *Új Ember*, 1981. szeptember 20.
18. *Új Ember*, 1981. október 11.
19. Publik Forum Nr. 25, 11. December 1981. 10. l.
20. KIPA, Budapest, 1981. október 21.
21. KIPA, Bécs, 1981. november 24. és UKI Pressedienst, Nr. 22. 10. l.
23. *Beszélő*, 3. sz. 38. l.
24. Jegyzőkönyv az 1981. december 5-i találkozóóról, 1. l.

25. Bulányi december 6-án írásban is megküldte Lékai bíborosnak az előző napi beszélgetés során írásból felolvasott szavait.
26. Jegyzőkönyv, uo. 5. l.
27. Bulányi Gy.: Beszámoló: a Központi Szemináriumban február 22-én 18.30-tól 21.20-ig.
28. *Új Ember*, 1982. március 21.
29. Bécsi Napló, 1982. július–augusztus, 4. l.
30. A levél kelte: Esztergom, 1982. ápr. 14., Száma: 1100–3/1982.
31. A levél kelte: Budapest, 1982. április 19-én.
32. KNA, 1982. május 19.
33. KIPA, Wien, 1982. június 9.
34. *Új Ember*, 1982. június 20.
35. Dombi Ferenc levele püspökének (1982. IX. 3.), G2W, 1983/2. sz.
36. KIPA-Interview: A kislépések egyházpolitikája, 1982. okt. 18.
37. UKI Pressedienst, Nr. 22.